

VITALIE BÂRCĂ, *NOMAZI AI STEPTELOR. SARMAȚII TIMPURI ÎN SPAȚIUL NORD-PONTIC (SEC. II-I A. CHR.)*, CLUJ-NAPOCA, 2006, 392 p.; *ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE. SARMAȚII ÎN SPAȚIUL EST-CARPATIC (SEC. I A. CHR. – ÎNCEPUTUL SEC. II P. CHR.)*, CLUJ-NAPOCA, 2006, 668 p.

Volumele semnate de Vitalie Bârcă adună o informație arheologică impresionantă care, coroborată cu datele izvoarelor literare și epigrafice și cu reprezentările artistice, oferă o imagine foarte verosimilă despre conținutul culturii materiale și spirituale sarmatice, despre caracteristicile diferitelor comunități tribale sarmatice și despre etapele deplasării acestora, în funcție de anumite cauze de natură politică și demografică, în spațiul nord-pontic și est-carpatic. Repertorii detaliate, numeroase imagini, tabele, hărți și o bibliografie bogată vin în sprijinul interpretărilor și al concluziilor istorice. Fără a intra în detaliile unor probleme care depășesc sfera noastră de competență, vom reține aici doar opinia autorului privitoare la pătrunderea sarmaților la vest de Don care, în cele din urmă, va avea drept consecințe întâlnirea cu civilizația tracică nord-dunăreană și contactele cu lumea romană. Astfel, după Vitalie Bârcă, așezarea efectivă a acestui neam în stepele de la nordul Mării Negre a fost „un proces îndelungat și complex”, care s-a produs abia pe parcursul secolului al II-lea a. Chr. (începuturile datează din primul sfert al acestui veac), responsabili fiind cu precădere triburile roxolanilor, identificați prin mormintele de înhumăție cu defuncții orientați cu capul spre nord, și ale iazigilor, cărora le erau proprii înhumările dispuse spre sud; aici ei au intrat, pe parcursul veacurilor II-I a. Chr., în raporturi cu orașele grecești nord-pontice, cu sciții târzii din zona Niprului Inferior, cu purtătorii culturii Zarubineck de pe Niprul Mijlociu și cu geto-dacii din spațiul est-carpatic (*Nomazi ai stepelor...*, p. 189-190; *Istorie și civilizație...*, p. 233-244, 263). Destrămarea regatului lui Burebista, înfrângerea geților și a bastarnilor de către romani în anul 28 a. Chr., fărâmițarea statului dac, politica romană în regiunea Dunării de Jos și conflictul romano-bosporan au facilitat infiltrarea, pe parcursul secolelor I-II p. Chr. (începuturile datând la mijlocul – a doua treime a veacului I), a unor noi grupuri de sarmați veniți de la est de Don în nord-vestul Mării Negre și la est de Carpați; este vorba despre alani și aorși, cărora le erau proprii mormintele cu defuncții dispuși pe diagonală și cu piese de factură chinezească și central-asiatică, și în mai mică măsură de siraci, care practicau înmormântările orientate preponderent spre vest; aceștia s-au adăugat roxolanilor, care formau populația majoritară. În intervalul amintit, civilizația sarmatică a atins înflorirea maximă, fapt datorat și contactelor diverse cu lumea romană (*ibidem*, p. 244-262, 263-272). Periodizarea respectivă va permite revizuirea unor puncte de vedere exprimate până acum pe o bază nu tocmai sigură în istoriografia românească.

În concluzie, două lucrări valoroase, care dovedesc o muncă asiduă de informare și interpretare. Amplele rezumate în limba engleză le vor face accesibile istoricilor și arheologilor de peste hotare.

Nelu Zugravu

NICOLETA SIMONA MARȚIAN, *ÎNVĂȚĂMÂNT LAIC ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT CREȘTIN ÎN IMPERIUL ROMAN ÎN SECOLELE I-III*, TÂRGU LĂPUȘ, GALAXIA GUTENBERG, 2007, 352 p. + 205 FIG. + 3 HĂRȚI

Un subiect interesant, urmărit cu atenție de autoare, chiar dacă nu suficient de convingător în privința învățământului creștin. Citim, de altfel, în lucrare: „În mod obișnuit, nu putem vorbi

despre un învățământ creștin elementar sau secundar, deoarece creștinii au adoptat în mod natural frecventarea școlii comune din Imperiul Roman în primele două trepte” (p. 190-191). Or, dacă, așa cum mărturisește, de asemenea, Nicoleta Simona Marțian, scopul urmărit era „instruirea celor ce urmau a adera la Biserică” (p. 145), atunci predica, cateheza, omilia, ritualul botezului, rugăciunea, liturgia nu pot fi considerate forme de învățământ, ci mijloace de expunere a dogmei sau acte culturale, la care luau parte numeroși analfabeți. Îndemnul evanghelic „mergeți și învățați toate neamurile... învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă...” (Mt 28,19-20) (p. 158) privea convertirea, nu un act didactic așa cum îl înțelegeau anticii în general și cum ni-l expune foarte bine autoarea însăși în primele patru capitole ale cărții. Nici unul dintre textele creștine incluse în *Repertoriul de izvoare* (p. 247-253) nu are de-a face cu învățământul.

Un aspect cu totul lăudabil al lucrării este utilizarea documentelor arheologice și a reprezentărilor artistice (p. 113-139, 254-283, fig. 1-205), care întregesc în mod fericit demonstrația. Preluarea lor însă din surse bibliografice variate a pus-o uneori pe autoare în dificultate, denumirile latine sau italiene ale numelor și locurilor dându-i bătaie de cap și determinand-o să fie inconsecventă. De exemplu, ea scrie „Cornelio Statio” (p. 254) și „Giulia Felice” (p. 257) în loc de, respectiv, „Cornelius Statius” și „Iulia Felix”, „catacomba Via latina” (p. 256, 270, 280, 346, 351), dar așa ceva nu există (pe via Latina se găsesc cinci catacombe, imaginile preluate de autoare aflându-se în hipogeul de pe via Dino Compagni), „Museo Nazionale di Napoli” (p. 260, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 279), dar și forma greșită „Museo Nazionale di Napoli” (p. 257, 265, 265), „Biserica Sancta Maria” (p. 258) și „Biserica Sf. Maria” (p. 280) pentru „Biserica Santa (eventual, S.) Maria”, „Muzeul Capitolino” (p. 256, 280), „Muzeul Capitolini” (p. 258) pentru „Musei Capitolini” (cf. p. 260) sau „Muzeele Capitoline”, „Muzeul Vatican” (p. 258, 259, 272, 281), „Muzeul Vaticanului” (p. 261) și „Musei Vaticani” (p. 266), „catacomba San Callisto” (p. 281), dar și „catacombele (sic!) San Callisto” (p. 281), „catacombele de pe via Anapo” (p. 281), dar, de fapt, aici se află de o singură catacombă, cunoscută drept „catacomba anonima di via Anapo”, „catacombele de pe via Compagni” (p. 282), dar e vorba de „catacomba /în realitate, hipogeul – n.n./ de pe via Dino Compagni”. De asemenea, sistemul de trimiteri la izvoarele literare este foarte personal, nemaîntâlnit într-o lucrare științifică.

În ciuda acestor deficiențe, cartea Nicoletei Simona Marțian este o realizare valoroasă, care probează bunele disponibilități epistemice ale autoarei.

Nelu Zugravu

**MIHAI BĂRBULESCU (COORDONATOR),
ATLAS-DICȚIONAR AL DACIEI ROMANE,
CLUJ-NAPOCA, 2005, 147 p.**

Un instrument de lucru extrem de important. Realizat de un colectiv de profesori și muzeografi coordonat de Mihai Bărbulescu, directorul Institutului de Studii Clasice de pe lângă Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, atlasul-dicționar actualizează informația arheologică, epigrafică, numismatică despre provincia **Dacia** existentă în fasciculele *L 34* și *L 35* din **Tabula Imperii Romani**, publicate în 1968, respectiv 1969, din **Dicționarul de istorie veche și arheologie (paleolitic-secolul X)** editat în 1976 și din primele trei volume ale **Enciclopediei arheologiei și istoriei vechi a României** apărute, respectiv, în 1994, 1996 și 2000. S-au utilizat, în acest scop, date ale investigațiilor de teren, fotografii aeriene, reconstituiri de situri, dar și rezultate ale celor mai recente interpretări privitoare la istoria administrativă, politică, militară, economică a provinciei carpatice. Lucrarea cuprinde două părți: prima inventariază, însoțită de 25 de hărți, termenii esențiali necesari studierii și înțelegerii complexe vieți romane nord-dunărene